

Sammanfattning – Defenders at risk

Människorätts- och miljöförsvare utgör en grundbult i alla demokratiska samhällen och spelar en nyckelroll i att hålla företag och stater ansvariga för företagsrelaterade kränkningar av mänskliga rättigheter och miljöförstöring. Trots detta blir de på många håll hotade, trakasserade och dödade när de står upp för arbetstagares rättigheter eller motsätter sig kommersiella projekt såsom gruvor, dammar eller plantager kopplade till mäktiga ekonomiska och politiska intressen.

Företag kan bli involverade i attacker mot MR- och miljöförsvare genom sina leverantörer, kunder eller andra affärspartners. För att förhindra den risken och öka skyddet för MR- och miljöförsvare behövs krafttag från både stater och företag. Skydd av medborgerliga och politiska rättigheter är en förutsättning för att uppfylla de globala hållbarhetsmålen – i synnerhet mål 16, som syftar till att främja fredliga och inkluderande samhällen för hållbar utveckling, tillhandahålla tillgång till rättvisa för alla samt bygga upp effektiva, och inkluderande institutioner med ansvarsutkrävande på alla nivåer.¹

MR- och miljöförsvare runt om i världen betalar ett högt pris när detta ansvar inte efterlevs. Sedan 2015 har mer än 2 000 företagsrelaterade attacker mot försvare rapporterats. Attackerna har riktats mot ledare för lokalsamhällen, försvare av arbetsrättigheter och miljö, småskaliga jordbrukare och kvinnliga MR- och miljöförsvare. Attackerna ökade med 12 procent mellan 2017 och 2018.²

Den här rapporten baseras på en enkätundersökning med 22 europeiska företag och på intervjuer med MR- och miljöförsvare som arbetar med företagsansvar eller relaterade frågor i Liberia, Bangladesh, Colombia, Filippinerna, Guatemala, Sydafrika, Thailand, Peru och Azerbajdzjan. Deras vittnesmål visar på ett allvarligt och systematiskt förtryck av kritiska röster och illustrerar hur företag ofta bidrar till att höja hotbilden mot försvare, exempelvis genom att:

- Spä på befintliga spänningar och förvärra den lokala konfliktodynamiken;
- Samarbeta med statliga företag eller statligt prioriterade projekt i länder där regeringar motsätter sig försvares arbete; och
- Sälja tekniska lösningar och produkter som kan användas emot försvare.

Med rapporten belyser Swedwatch den alarmerande situationen för MR- och miljöförsvare och det brådskande behovet av åtgärder från företag och stater. För att vända den negativa trenden bör företag införa nolltolerans mot all slags inblandning i attacker mot försvare i sina policyer och i kontrakt med affärspartners. Enligt FN har företag också ett ansvar att identifiera och hantera risker för utsatta försvare i sina värdekedjor, och bör konsultera försvare som en del av sina risk- och konsekvensanalyser för mänskliga rättigheter, så kallad human rights due diligence. Företag bör beakta att vissa grupper av försvare är mer utsatta för attacker än andra, såsom ursprungsfolk, kvinnliga försvare, miljöförsvare och arbetsrättsförsvare.

Rapporten beskriver de åtgärder som företag bör vidta för att bidra till en säkrare miljö för försvare, så att de kan utföra sitt arbete utan hot och repressalier. Dessa åtgärder kan också gynna företag och näringslivet som helhet. Till exempel är konsultationer med försvare ett effektivt sätt

¹ Regeringens hemsida för de globala målen <https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-16-fredliga-och-inkluderande-samhallen/>

² Business and human rights resource centres hemsida <https://www.business-humanrights.org/en/bizhrds>

för företag att fördjupa sin förståelse för de kontexter där de är verksamma, något som i sin tur kan hjälpa dem att ta beslut som minimerar finansiella risker och skador på varumärket.

Trots att FN:s Deklaration om människorättsförsvare antogs 1998 antar många länder nya lagar som begränsar och kriminaliserar försvarares arbete. Rapporten understryker därför också staters roll i att motverka företagsrelaterade attacker på MR- och miljöförsvare, samt behovet av lagstiftning för att säkerställa att företag respekterar försvarares rättigheter. Att aktivt stötta MR- och miljöförsvare och lyssna på deras perspektiv är i slutändan avgörande för att adressera globala hot, till exempel klimatförändringar, ökande ojämlikhet och konflikter. Utan deras aktiva bidrag, riskerar uppfyllandet av de globala hållbarhetsmålen att undermineras.

Rapporten rekommenderar ett antal åtgärder för att stärka skyddet av MR- och miljöförsvare, i linje med FN:s Deklaration om människorättsförsvare, FN:s resolutioner om människorättsförsvare och medborgerligt utrymme, FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter (FN:s vägledande principer), OECD:s Riktlinjer för multinationella företag, och till stöd för de globala utvecklingsmålen.

Rekommendationer till företag

- Anta en policy för att respektera MR- och miljöförsvare och säkerställa att deras arbete inte förhindras i någon del av företagets verksamhet och investeringar. Policyn bör även innehålla ett åtagande om att inte använda straffrättsliga förfaranden mot försvarare ens när de motsätter sig ett projekt eller en verksamhet.
- Anta en nolltoleransprincip mot all slags inblandning i attacker mot försvarare i relevanta affärsrelationer, kontrakt och avtal.
- Främja en tydlig förståelse på alla nivåer i företaget av MR- och miljöförsvares roll i att skydda mänskliga rättigheter och miljön.
- Säkerställ transparens i förhållande till leverantörskedjor och affärspartners, särskilt i högrisksammanhang, för att underlätta för hotade MR- och miljöförsvare att be om stöd, och för att hjälpa företag att identifiera och adressera risker för försvarare.
- Genomför risk- och konsekvensanalyser för mänskliga rättigheter, så kallad human rights due diligence (HRDD), i linje med FN:s vägledande principer och OECDs riktlinjer.³ Detta bör inkludera att bedöma situationen för medborgerliga friheter och för MR- och miljöförsvare, meningsfull dialog med försvarare och det civila samhället, samt att särskilt beakta utsatta grupper av försvarare, och undvika att förvärra risker under dialogprocessen.
- Använd inflytande över affärspartners för att stödja MR- och miljöförsvares rättigheter och medborgerliga och politiska rättigheter när det finns en möjlighet att göra så. Uppmuntra tredje parter som regeringar, statliga myndigheter samt andra näringslivsaktörer att uppfylla sitt ansvar att respektera och skydda försvarare från attacker och hot, och att skapa och upprätthålla en miljö där de kan verka fritt.

Rekommendationer till regeringar och EU

³ OECDs riktlinjer för multinationella företag <http://www.oecd.org/investment/due-diligence-guidance-for-responsible-business-conduct.htm>

- Anta lagstiftning med krav på obligatorisk HRDD. Lagen bör också understryka företags ansvar att bedriva meningsfull dialog med - och adressera risker för - MR- och miljöförsvare i företagets värdekedjor.
- Utveckla tydlig vägledning för företag om vilka åtgärder de ska vidta för att respektera MR- och miljöförsvare i hela sin verksamhet, och se till att statligt ägda företag föregår med gott exempel.
- Vidta åtgärder för att öka utrymmet för civilsamhället, så att försvare kan undersöka och rapportera om negativ påverkan på mänskliga rättigheter och miljö utan rädsla för repressalier.
- Upprätta effektiva rättsliga och icke-rättsliga klagomekanismer för försvare och offer för affärsrelaterade kränkningar av mänskliga rättigheter, och säkerställ mekanismer som gör att offer kan söka upprättelse.
- Ta krafttag mot de faktorer som gör att attacker mot MR- och miljöförsvare kan fortsätta, inklusive straffrihet och korruption.
- Hantera målkonflikter mellan handelsfrämjande insatser och statens skyldighet att skydda mänskliga rättigheter i enlighet med policyer för samstämmighet i politiken, till exempel i beslut om exportkreditgarantier och i handelsavtalsförhandlingar för att säkerställa att dessa tar hänsyn till de risker, hot och begränsningar som försvare står inför.
- Säkerställ att ambassader och andra utlandsmyndigheter arbetar aktivt med MR- och miljöförsvare och ger vägledning till företag om hur de bör agera för att respektera mänskliga rättigheter och MR- och miljöförsvare i linje med FN:s vägledande principer.

Rekommendationer till organisationer i det civila samhället

- Erbjud expertis i dialog med företag, näringslivsaktörer och myndighetsrepresentanter om situationen för MR- och miljöförsvare, och, när relevant, underlätta kontakter med försvare och civilsamhällsorganisationer.